Redovisning av åtgärdsprogram för ostronört, 2014 – 2018

(*Mertensia maritima*)

Hotkategori: Akut hotad CR

Rapporten har upprättats av
Anna Stenström, Länsstyrelsen i Västra Götalands län

NATURVÅRDSVERKET

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper och deras genomförande är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljökvalitetsmålet Ett rikt växt- och djurliv, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljökvalitetsmålen. Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar också till att bevara arter och naturtyper inom EU:s art- och habitatdirektiv och fågeldirektiv samt att uppnå mål inom Konventionen för biologisk mångfald och i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald.

Åtgärdsprogrammet för ostronört 2009 – 2013 med förlängning till 2018 har koordinerats nationellt av Länsstyrelsen i Västra Götalands län. Denna rapport är en redovisning till Naturvårdsverket av genomförda åtgärder och resultat från programperioden 2024–2018. Rapporten innehåller även förslag om programmets eventuella fortsättning.

De konkreta slutsatserna i rapporten speglar författarens bedömningar och är inte en självklar återspegling av Naturvårdsverkets ställningstagande. Rapporten kommer att användas som ett underlag för Naturvårdsverkets beslut om åtgärdsprogrammets fortsättning.

Innehåll

FÖRORD **3**

INNEHÅLL **4**

SAMMANFATTNING **5**

BAKGRUND **6**

VISION OCH MÅL **7**
Vision 7
Långsiktigt mål 7
Kortsiktigt mål 7

GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER **8**
Dialog och samverkan 9
Aktiva åtgärder i fält 10
Datainsamling och analyser 12
Kostnad av genomförda åtgärder 13

RESULTAT AV GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER **14**
Klimatförändringar 14
Genetisk isolering 14
Bete, skydd och konkurrande växtlighet. 14
Påverkan från friluftsliv och turism 15
Påverkan av gåsbete 15
Skydd 15

SLUTSATSER **17**

PUBLIKATIONSLISTA **18**

Sammanfattning

De skötselinsatser som genomförts för ostronörten har inte kunnat hejda artens minskning. Enbart 2 lokaler anses idag ha en god status och 8 lokaler har försvunnit sen 2013. Arten finns nu enbart kvar i Västra Götalands län. Totalt har den undersökta ostronörtpopulationen minskat med 66 individer, vilket innebär en minskning med 46 % mellan 2013 och 2017.

Ostronört är känslig mot konkurrens, men tål inte bete. Uppföljningen visar att burar fungerar bra mot betesskador, men att de växer igen och behöver tömmas på konkurrerande vegetation. Mindre stängsel är en lämpligare åtgärd.

Efter flera års försök lyckades Botaniska Trädgården i Göteborg få ostronörtsfrön att gro och plantor har kunnat planteras ut på två lokaler. Det är ännu för tidigt för att säga om detta är en effektiv åtgärd.

Det är fortfarande oklart vilka faktorer som är viktigast för hotbilden mot ostronörten. Sannolikt är det klimatfaktorer, genetisk isolering eller en kombination av de två.

Åtgärdsprogrammet bör förlängas i sin nuvarande form.

Bakgrund

Ostronört (*Mertensia maritima*) är en i Sverige mycket sällsynt, arktisk växt som har sydliga utpostlokaler på steniga och blockrika havsstränder utefter den svenska västkusten. Växtplatserna är i regel starkt exponerade och utsatta för saltstänk, kraftiga vindar och isdrift. Få andra växter klarar av att leva i denna extrema miljö. Ostronörten är också anpassad till ett kallt klimat då fröna kräver en kall period för att de ska gro.

På längre sikt är det stora hotet mot ostronörten klimatförändringen. Ostronört är känslig för torra somrar och milda vintrar, vilket klimatmodellerna förutspår kommer att bli vanligare. På kortare sikt är antagligen genetisk isolering och konkurrens från andra växter, bl.a. vresros ett problem på vissa lokaler. Många lokaler med enbart 1–2 individer gör att den genetiska variationen är låg och kan vara en förklaring till den låga frösättningen och dåliga frö-groningen. Ostronört tål inte heller bete, utan behöver stängslas ifrån.

Ostronört har omfattats av ett åtgärdsprogram sedan 2009. Denna utvärdering omfattar programperioden 2014–2018. Åtgärdsprogrammet berör Hallands och Västra Götalands län. Arten bedöms nu som utgången från Hallands län och enbart Västra Götalands län har bidragit till redovisningen.

Vision och mål

Den vision och de mål som nämns i åtgärdsprogrammet för ostronört 2009–2013 lyder:

Vision

Det övergripande målet bör vara att skapa livskraftiga populationer av ostronört på samtliga befintliga lokaler i Sverige. För att arten skall uppnå en gynnsam bevarandestatus bör den inom kustregionen Halland/Bohuslän finnas på minst 20 lokaler och med ett genutbyte mellan de enskilda lokalerna.

Långsiktigt mål

För ostronört kan följande långsiktiga (inom den närmaste 20-årsperioden) mål formuleras:

- Kunskapen om arten har ökat till sådana nivåer att relevanta skydd och skötselåtgärder kan föreslås på de lokaler där arten förekommer.
- Nuvarande och tillkommande lokaler ges ett långsiktigt och verksamt skydd.
- Arten bör finnas på minst 20 lokaler med minst 10 individer per lokal.

Kortsiktigt mål

De kortsiktiga målen sträcker sig fram till 2013.

- Det bör finnas en metod för hur lokalerna för ostronört skall övervakas.
- Det bör finnas information över åren 2009-2013 om hur många individer det fanns per lokal, vilken typ och grad av störning som fanns på lokalerna samt detaljerad information om hur växtsamhällena på lokalerna förändrades under åren.
- Det bör ha samlats in frön från alla lokaler för förvaring inom Nordiskt Genresurscenter (f.d. Nordiska Genbanken).
- Test av frönas hållbarhet bör ha påbörjats.
- Alla lokaler bör årligen varsamt ha strandstädats och de som utför åtgärderna bör vara informerade om artens förekomst.
- Alla berörda markägare och förvaltare bör ha informerats om artens förekomst.
- Alla populationer som hotas av mänskliga aktiviteter bör ha identifierats. På dessa lokaler bör det finnas informationsskyltar, som bland annat upplyser om artens fridlysning.

Genomförda åtgärder

I det här avsnittet ges en kortfattad beskrivning av de åtgärder som har genomförts samt kostnader under åtgärdsprogrammets giltighetstid.

De genomförda åtgärderna inom åtgärdsprogrammet har främst riktat in sig på att samla in frön för att kunna få fram plantor för utplantering. Botaniska trädgården i Göteborg har tagit ett stort och aktivt intresse av åtgärdsprogrammet för ostronört. Samarbetet med dem har varit nödvändigt för att kunna få fram plantor att plantera ut. Genom deras enträgna arbete och odlingskompetens har plantor kunnat odlas upp och planterats ut.

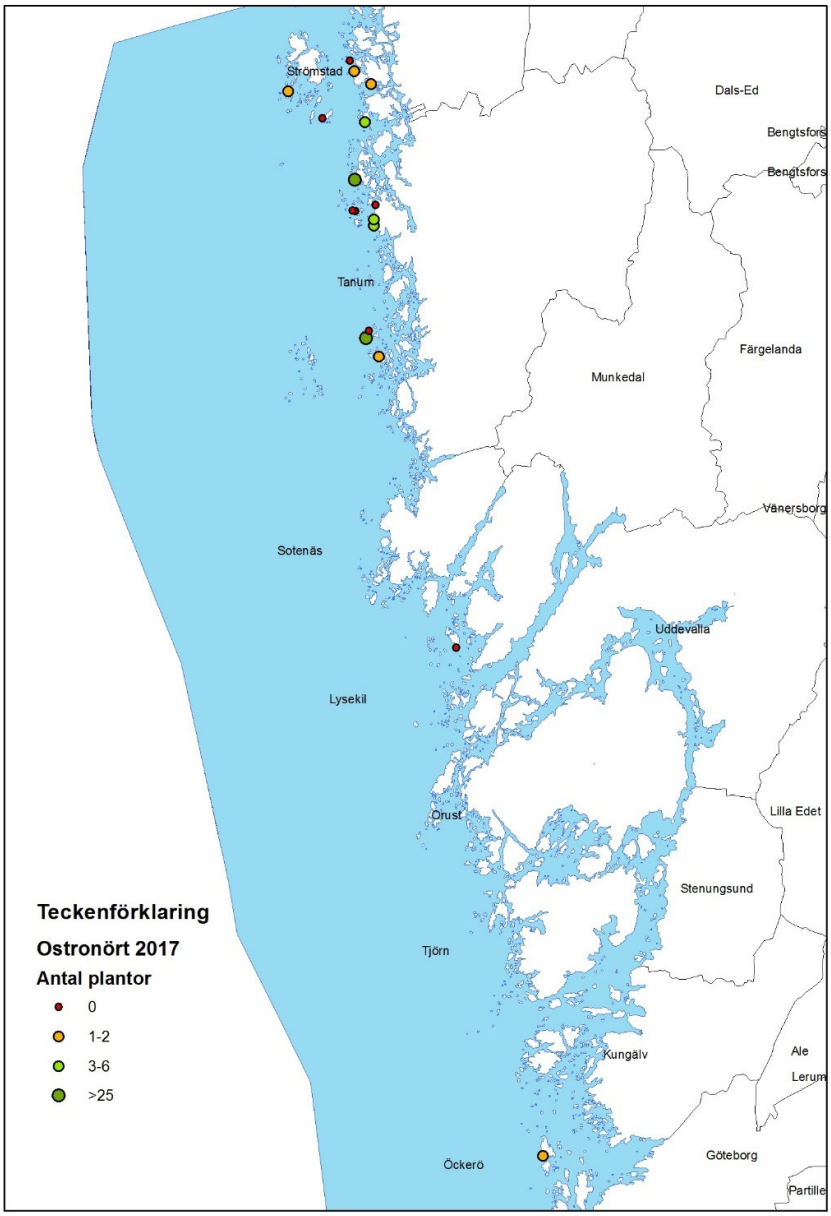
Manuell rensning av burar och hägn har genomförts. Burar har på 2 lokaler ersatts med mindre hägn för att lättare kunna skötas. Övervakning av samtliga aktuella lokaler har utförts 2017.

Förvaltare är informerade och diskussion förs kontinuerligt. Markägare är ofta outredda dödsbon och samfälligheter vilket gör informationsspridningen svår.

Behovet av skydd har diskuterats, men någon slutlig bedömning har inte gjorts.

Sammanlagt har 6 av 10 åtgärder i åtgärdstabellen genomförts helt och en åtgärd delvis genomförd. De 3 åtgärder som inte har genomförts är framtagande och uppsättning av informationsskyltar, GIS-analys av nya lokaler samt maskinell grävning av vresros. Anledningen till att dessa åtgärder inte har genomförts är brist på tid och medel.

Övervakningsdata finns på Artportalen och åtgärderna finns registrerade i SkötselDOS.



Figur 1. Karta över de lokaler som har kvar ostronört 2017.

Dialog och samverkan

Samverkan med Botaniska trädgården i Göteborg har fungerat utmärkt och varit mycket viktigt för arbetet med åtgärdsprogrammet. Botaniska trädgården har lagt mycket arbetstid på att samla in frön, odla upp plantor och vara med vid utplanteringarna. De anser att det är en viktig del av deras miljömålsarbete.

ÅGP har deltagit i Botaniska trädgårdens podd och berättat om utplanteringarna och det övriga arbetet med hotade arter. Podden finns att lyssna på: http://www.botaniska.se/tradgard--vaxthus/botaniska-tradgardspodden/, avsnitt 16.

Samarbetet med Västkuststiftelsen, som förvaltar flera av de naturreservat som hyser arten, har fungerat bra. Västkuststiftelsen har bl.a. låtit uppföra ett hägn för att betesfreda en av de viktigare lokalerna i Tjurpannans naturreservat.

På länsstyrelsens webbplats upprätthålls sidor om åtgärdsprogrammen för hotade arter, med speciella sidor om bl.a. ostronört.

Aktiva åtgärder i fält

Länsstyrelsen har arbetat aktivt med att få till hävd på havsnära marker. Strandbetet gynnar den biologiska mångfalden i stort, men kan vara negativ för ostronörten. Sedan 2009 har åtgärder vidtagits för att skydda plantorna från fårbete, genom att nätburar placerats över ostronörtsplantor på tre lokaler. Detta har lett till att andelen plantor utsatta för bete minskat från 59 % (2009) till 0 % (2017).

På lokaler där bete förekommer har burar placerats över plantorna som skydd. Burarna hindrar bete, men kan resultera i kraftig igenväxning med bland annat strandvial. Man kan därför inte helt utesluta att burarna haft en negativ inverkan på ostronörtsförekomsten på ett par ställen. Om man skall ha burar så bör dessa regelbundet rensas på konkurrerande vegetation, så att inte denna kväver eventuella ostronörtsplantor. För att komma runt detta problem har burarna ersatts av små hägn på 2 lokaler.



Figur 2 Hägn för ostronört ersätter burarna på Tjurpannan.

Göteborgs Botaniska trädgård har försökt samla in frön från ostronört samtliga år 2014–2018, men ostronört har inte satt frö på de besökta lokalerna alla år. De år som frön har kunnat samlas in har grobarheten varit mycket dålig. 2017 lyckades de få frön att gro och fick fram plantor som gick att sätta ut. 2018 kunde därför 39 plantor planteras ut i Tjurpannans NR (29 st) och i Rörö NR (10 st). Hösten 2018 såddes cirka 150 frön insamlade på Tjurpannan 2018. Det lyckades inte att samla några frön från Rörö 2018, men en Rörö-fröplanta som står i Botaniska trädgården satte frön och från den såddes cirka 15 frön. Det finns även kvar 12 plantor på Botaniska trädgården från Kockholmen, Tjurpannan och Rörö för att kunna ta frön.



Figur 3. Fröplantor av ostronört på Botaniska Trädgården i Göteborg



Figur 4. Utplantering av ostronört 2018.

Datainsamling och analyser

En heltäckande uppföljning av ostronört genomfördes 2017 i Västra Götalands län. Då utfördes uppföljning på de femton lokaler där ostronört återfunnits 2009 eller 2013 samt av två nya lokaler (Saltö och Kalvö). Arten är inte sedd på lokalen i Halland på flera år och räknas som utgången där.

Resultaten från 2017 års inventering visar att ostronörten minskar. Endast två av de sjutton lokalerna som inventerades har en mycket god status med 25 plantor eller fler. Resterande lokaler har 6 eller färre plantor. På åtta lokaler har arten utgått. Den negativa utvecklingen visar att det är mycket långt till åtgärdsprogrammets mål. Totalt har den undersökta ostronörtpopulationen minskat med 66 individer, vilket innebär en minskning med 46 % mellan 2013 och 2017.

Anmärkningsvärt att den stora lokalen som 2013 fanns på Långeskär, väster med 34 individer har försvunnit. Vid uppföljningen 2017 var samtliga plantor borta. Vad som orsakat det snabba försvinnandet är oklart. Övriga lokaler där inga ostronörtsplantor kunde återfinnas 2017 har åren innan bestått av 1-2 individer. Vid så små populationsstorlekar kan slumpfaktorer göra att populationen dör ut.

Tabell 1. Antal plantor på de lokaler som haft levande individer 2006 och därefter.

Lokal	2006	2007	2009	2010	2013	2017
Rörö, 200 m SO om Röe hall	9	12	10	10	7	1
Kornö kalv	2	1	43	18	3	0
Vrakholmen, västsidan	3	2	3	3	4	2
Långeskär, 350 m NNV om s udden	10	17	22	19	45	25
Långeskär, ostsidan av bukten	2	2	2	2	1	0
Långeskär, västsidan av bukten	73	74	38	29	34	0
Slängerumpan	1	1	1	1	0	0
Grötet, nordsidan bukten	1	10	7	8	2	0
Tjurpannan SV om Gråftöberget	3	0	0	0	0	6
Tjurpannan, Tjurviksbukten	2	1	1	1	8	4
Ramsö, udde i sydväst	15	1	1	1	1	0
Burholmen SO om Sniken		0	22	22	17	1
Lökholmen		1	1	1	1	0
Vanarna, NV stranden av Vanarna	5	9	7	11	6	2
Kockholmen, Täsen	7	14	16	17	14	5
Kalvö						31
Saltö, O Sandhaken						0
Totalt antal plantor	**133**	**145**	**174**	**143**	**143**	**77**

Kostnad av genomförda åtgärder

Den totala kostnaden för genomförda åtgärder som bekostats via NV-ÅGP under programperioden 2014–2018 har uppgått till 68 538 kr (Tabell. 1). Planering av utplantering och andra åtgärder har konterats som ÅGP-koordinering. Utöver det har åtgärder som bekostats av andra finansiärer genomförts till en kostnad av minst 30 000 kr. De andra finansiärerna består av Botaniska trädgården i Göteborg.

Tabell 2. Kostnader för åtgärdsprogrammet uppdelat på åren.

Åtgärd	2014	2015	2016	2017	2018	Totalt
Dialog & samverkan samt övergripande koordinering	0	0	0	0	0	0
Aktiva åtgärder i fält	0	7 000	27 832	0	18 706	53 538
Datainsamling & analyser	0	0	0	15 000	0	15 000
Total uppskattad kostnad för åren 2014-2018	0	7 000	27 832	15 000	18 706	68 538

Resultat av genomförda åtgärder

I det här avsnittet redovisas resultatet av de åtgärder som har genomförts under åtgärdsprogrammets giltighetstid.

Klimatförändringar

Ostronört är en arktisk art och lever i Sverige i den sydligaste delen av utbredningsområdet. Eftersom den är konkurrenssvag, gynnas den av isvintrar då isen skaver bort högre vegetation. Frön kräver en längre köldperiod för att gro. Båda faktorerna kommer att minska med klimatförändringarna.

Klimatförändringarna förväntas även ge en havsnivåhöjning. Många av lokalerna ligger idag mycket lågt över havet med varierande förutsättningar för spridning högre upp på land och till andra lokaler. Med så få individer på de flesta lokalerna minskar chansen att de klarar att sprida sig till lämpligare lokaler. Båda de idag två största lokalerna (Kalvö och Långeskär) är låglänta och skulle försvinna vid en havsnivåhöjning på 1–2 meter.

Genetisk isolering

De små populationerna gör att den genetiska variationen blir mycket låg. Många av lokalerna är dessutom antagligen grundade av endast ett frö som flutit i land. Den låga genetiska variationen skulle kunna vara en förklaring till den låga frösättningen och frö-groningen. Genom utplanteringar av uppodlade individer kan förhoppningsvis en större genetiska variation på den enskilda lokalen nås.

Bete, skydd och konkurrande växtlighet.

Tre av lokalerna har betats av får vid samtliga inventeringstillfällen (2009; 2013 och 2017) - Burholmen, Kockholmen och Tjurpannan. Lokalen på Rörö betades inte 2009 men 2013 och 2017. År 2013 var tre fjärdedelar av plantor på betade lokaler skyddade av nätburar. Nätburarna har resulterat i en kraftig minskning av betade plantor. Plantorna på Tjurpannan skyddades av nätbur både 2009 och 2013. Införandet av nätburar resulterade i plantor med fler stänglar och fler blommande individer, se tabell 3.

Resultaten från 2017 visar dock en annan trend, med färre plantor, färre stänglar och färre blommande individer. Detta trots att endast en (från 30 augusti) av 10 plantor saknade bur. Eftersom burarna fungerar som betesrefuger är det av avgörande betydelse att burarna rensas på övrig vegetation varje år. Om inte rensning sker riskerar ostronörten att konkurreras ut av annan vegetation, vilket antagligen har skett i en av burarna på Kockholmen, där planta saknades 2017. Även plantan på Burholmen var hårt trängd av vegetation i form av strandvial.

På endast en lokal, Vanarna, bedöms konkurrerande vegetation i form av vresros och strandkål, hota plantor av ostronört.

Tabell 3 Jämförelse mellan år 2009, 2013 och 2017 för lokalerna Burholmen, Kockholmen och Tjurpannan. Antal plantor, andelen betade plantor, andelen skyddade plantor med nätbur, totalt antal stänglar över 10 cm samt antal blommande individer.

	Plantor	Betade %	Nätbur %	Stänglar	Blommande
2009	39	59	18	127	20
2013	39	3	74	366	24
2017	10	0	100	166	6

Påverkan från friluftsliv och turism

Inga synliga tecken på att några plantor har skadats i större utsträckning genom påverkan av friluftsliv eller turism har noterats under årets inventering. En planta på Kockholmen respektive Kalvö hade en avbruten stängel vardera. På Kockholmen kan orsaken vara trampskada från får eller människa, då plantan saknade bur. På Kalvö kan människotramp orsakat skadan. Tjurpannan, Gråftöberget är ett exempel på en välbesökt lokal, men inga trampskador noterades här 2017.

Påverkan av gåsbete

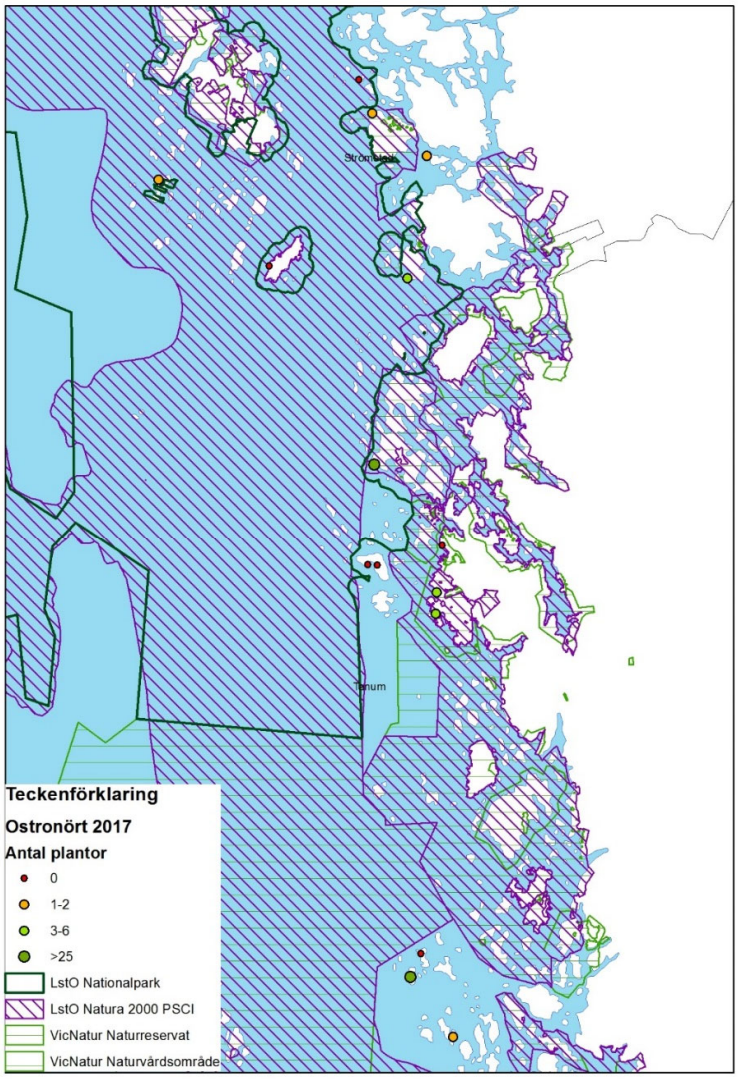
Såväl grågås som vitkindad gås har ökat längs Bohuskusten under 2000-talet (Ottosson m fl, 2012). Gässen betar framför allt på strandängar. Vid inventeringen 2017 noterades gåsspillning på lokaler som Grötet och Långeskär (västsidan bukten), vilket indikerar att gässen uppehåller sig även på de steniga stränderna. Om det är så att gåsbete påverkar populationer av ostronört så kan friluftsliv vara en indirekt positiv faktor, då lokaler som är välbesökta av människor inte i lika stor utsträckning betas av gäss.

Skydd

Av de 17 lokaler som det funnits ostronört på de senaste åren är 9 skyddade på något sätt och 8 oskyddade (Tabell 4 och Figur 5). Vid övervakningen 2017 så var 7 av dessa lokaler utgångna. Samtliga utgångna lokaler var antingen oskyddade eller skyddade med en skyddsform som saknar aktiv förvaltning, dvs Natura 2000-område eller naturvårdsområde. Alla lokaler i naturreservat respektive nationalpark fanns kvar. Samtliga lokaler är skyddade av strandskyddet och eftersom arten är fridlyst på så sätt skyddade mot exploatering. Detta visar på vikten av en aktiv förvaltning som ser till plantorna regelbundet, både när det gäller ogräsrensning, skräpborttagning, gåsbete mm.

Tabell 4 Antal lokaler med ostronört med olika skyddsform.

Skyddsform	Antal lokaler med ostronört 2013	Antal lokaler med minst 1 planta ostronört 2017
Nationalpark och N2000	2	2
Naturreservat och N2000	5	5
Naturvårdsområde	1	0
N2000	1	0
Oskyddat	8	3



Figur 5. Lokalerna med ostronört ligger ofta mellan de skyddade områdena.

Slutsatser

I det här avsnittet redovisas en kortfattad bedömning av genomförda åtgärder och måluppfyllelse, samt rekommendation om programmets eventuella fortsättning.

Åtgärdsprogrammet för ostronört har inte lyckats hejda den nedgående trenden för arten. Fröförökning och utplantering har bedömts som den viktigaste åtgärden och det har också genomförts. Det är dock för tidigt att säga om åtgärden har effekt.

Åtgärderna i åtgärdsprogrammet är fortfarande relevanta. De som inte genomförts behöver genomföras och utplanteringarna behöver fortsätta.

Flera av de kortsiktiga målen i åtgärdsprogrammet har nåtts, helt eller delvis. Men det är målen som handlar om metod för övervakning, kunskap om lokalerna, insamling av frön, information till strandstädare, markägare och förvaltare som har nåtts. Tyvärr har inga av målen som handlar om ostronörten nåtts. Dessa mål är fortfarande relevanta och målen behöver inte uppdateras.

Klimatförändringarna är på längre sikt ett stort hot mot ostronörten. Länsstyrelsen i Västra Götalands län anser att det är för tidigt att ge upp hoppet om arten än. Genom de utplanteringar som nu har kommit igång hoppas vi kunna få upp populationsstorlekarna och få arten att överleva tillräckligt länge och i tillräckligt stora populationsstorlekar för att ha en chans mot klimatförändringarna. Därför föreslår Länsstyrelsen en förlängning av programmet i sin nuvarande form. Om cirka 5 år bör vi ha tillräcklig kunskap om effekten av utplanteringarna för att bedöma om det är en effektiv åtgärd. Då får en ny bedömning göras om en eventuell förlängning av åtgärdsprogrammet.

Publikationslista

Bohman, P. m.fl. 2018. Uppföljning av ostronört 2017. Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Rapport 2018:24